

O FILĂ DE IDENTITATE STRĂMOȘEASCĂ ÎN CULTUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Ierom. Lect.(asoc) dr. **Rafael POVÎRNARU**

Abstract: Since 1925, when the Romanian Orthodox Church has been declared Patriarchate, it has been constantly trying to maintain and to enrich its spiritual treasury by the way in which it honours the Saints, mainly those who have a common descending line with the Romanian people. In this direction the multiple acts of sanctification adopted by the Holy Synod up to now have contained in their consistency a series of Daco-Roman martyrs who have been given the appropriate recognition through the care of the hierarchy, of the whole clergy and of the Romanian people. Also, the cultic texts have been composed according to the Eastern tradition in order to mirror this recognition.

Keywords: *God, Church, Cult, Saints, Holy Synod.*

Prin grija Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, anul 2019 a fost dedicat printre altele, evocării bogăției spirituale a satului românesc. Acest demers are în vedere promovarea pe fondul unui proces de secularizare crescândă, a întregului tezaur rural românesc, tezaur din care fac parte o serie întreagă de personalități distinse nu doar printr-o recunoaștere socială, cât mai ales prin intermediul valorilor Cerului, în deplin acord cu voința lui Dumnezeu.

Cu alte cuvinte, dintre figurile marcante ale comunităților sătești au făcut parte dintotdeauna oameni care au adus prin trăirea lor, aura harului ceresc, mai exact, sfinții sau prietenii lui Dumnezeu, care s-au remarcat printr-o autentică așezare a ființei lor în comuniune deplină cu Dumnezeu Treimic - Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt.

În cele ce urmează vom evoca o mică parte dintre sfinții români, pe care poporul român și Biserica mamă îi recunoaște și îi elogiază prin întregul ei cult, recunoscându-i atât ca fii ai Cerului, cât și ca mădulare ale corpusului tainic eclesial românesc.

“Minunat este Dumnezeu între sfinții Săi”¹

Din chiar conținutul Vechiului Testament, din cartea Psalmilor vedem cum, în lumina efortului personal, fundamentat deopotrivă de o sete duhovnicească activă², omul iubitor de Dumnezeu poate dobândi chipul iconic, aureolat printr-un act sinergic susținut, de nimbul harului ceresc, stare în care se vede oglindită prin

---

¹ Ps 67, 36.

² Dacă cineva insetează, să vina la Mine și să bea (In 7, 37).

gândire, voință și sentiment, Monofiițialitatea Triipostatică, Acea Care aduce cu Sine recunoașterea stării desăvârșite a fiecărui mădular al trupului tainic al lui Hristos - Biserica.

Căutarea continuă a lui Dumnezeu de către om, regăsită într-un plan dialogal-ascetic se vede răsplătită printr-o permanentă revărsare de har, capabilă a-l face pe creștin nu doar un teofor autentic din care răzbat continuu razele harului, cât mai ales, urmare a progresului duhovnicesc se vede dobândită sfințenia, stare fără de care “nimeni nu va vedea pe Dumnezeu”³.

Odihna lui Dumnezeu în oamenii virtuoși s-a materializat odată cu sărbătoarea Pogorârii Duhului Sfânt actualizată ca “Cinzecime personală”⁴ în taina Mirungerii⁵, moment istoric de la care odată întemeiată, Biserica lui Hristos - “plină de Cinzecime”⁶ a creat mediul perfect de dobândire a sfințeniei, ca rezultat al conlucrării prin har, a omului cu Dumnezeu.

Sfinții ca prieteni ai lui Dumnezeu oglindesc în ei înșiși “Lumina lumii”⁷, bucurându-se astfel de o recunoaștere a virtuții lor, venită din partea creștinătății și nu numai, dar și de o comuniune de iubire ca expresie a alcătuirii Împărăției, sub forma mărturisirii stării desăvârșite, alături de sfinții din toate locurile și din toate timpurile.

Prin cinstea acordată sfinților, Biserica nu știrbește în niciun fel închinarea adusă lui Dumnezeu prin materializarea cultului de latră⁸, ci dimpotrivă, recunoașterea sfinților se manifestă urmare a regăsirii în ei a prezenței lui Hristos și a Duhului Sfânt.

Această convingere reiese în mod absolut din credința că Dumnezeu nu își revelează minunăția într-o stare solitară, ci într-una comunitară în care iubirea îndreptată către Sfânta Treime de către oamenii dornici de sfințenie, materializează chipul deplin al comuniunii așezate în lumina Slavei Sale.

De altfel, Dumnezeu voiește “ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină”⁹, fapt ce aduce cu sine convingerea că în lucrarea Sa de mântuire, Dumnezeu cheamă la sfințenie toate neamurile, pe toți cei care cred în El, indiferent de starea lor.

³ Evr. 12, 14.

⁴ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Vol.III, Edit. I.B.M.B.O.:R., București, 2003, p. 39:”Botezul are o însemnătate cosmică. El înseamnă că materia însăși, readusă la mobilitatea ei duhovnicească, devine mediu al Duhului creator, liber, mereu nou în actele Sale. Apa Botezului e în chip ascuns materia veacului viitor, care va purta în ea pe Fiul ca ipistas străveziu și pe Duhul cu energiile Lui de viață făcătoare și mereu noi”.

⁵ *Ibidem*, p. 79:”Prin taina Mirungerii, Duhul se imprimă în mintea omului sau îi deschide orizonturi nelimitate ale luminii și ale binelui”.

⁶ Cf. Andre Scrima, *Duhul Sfânt și unitatea Bisericii*. “Journal de conciliu”, Edit. Anastasia, București, 2004.

⁷ In 8, 12.

⁸ A se vedea Pr. Prof. Univ. Dr. Ene Branișye, *Liturica generală cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, Edit. Basilica, București, 2015, p. 69-126.

⁹ 1 Tim, 2,4

Înșuși Sfântul Ioan Evanghelistul ne confirmă în cartea Apocalipsei¹⁰ că fiecare neam se va bucura de slava sa în Împărăția lui Dumnezeu, tocmai prin întregul său buchet de sfinți așezați la tronul Preasfintei Treimi.

Dintre aceste popoare creștine care încă din primele sale momente de existență L-au propovăduit pe Dumnezeu, face parte și neamul românesc. Acesta a reușit de-a lungul istoriei sale, printr-un exercițiu continuu al virtuții, să își așeze în veșnicie o întregă pleiadă de sfinți care nu doar că aduc mărturie în Ceruri despre calitatea morală și spirituală a descendenților unora precum Ștefan cel Mare¹¹, Constantin Brâncoveanu¹² sau Neogoe Basarab¹³, dar își câștigă prin intermediul Duhului o existență veșnică, așezată practic în dimensiunea eshatologicului.

De altfel, atât slujba Litiei¹⁴, cât mai ales Sfânta Proscomidie devin “pagini de sinaxar românesc” scrise și aduse în lumina prezentului prin lucrarea sfințitoare a Sfântului Duh, dovedind tuturor, dar mai ales contestatarilor originii creștine a poporului român, că nu doar timpul, cât mai ales supra-temporalitatea ca stare de comuniune cu Creatorul, fac din acest neam unul cu deplină identitate istorică, dar și iconică.

În acest sens, Biserica Ortodoxă Română, prin intermediul unor acte succesive de canonizare¹⁵ a răspuns afirmativ evlaviei credincioșilor săi îndreptată către o serie largă de sfinți, care fie prin origine sau prin adopție au devenit părinții duhovnicești ai românilor.

Toată trăirea duhovnicească a creștinilor români se datorează lucrării nevăzute a harului lui Dumnezeu, fapt ce confirmă că românul a simțit dintotdeauna convingerea că toți acești oameni aleși, așezați astăzi în sinaxarele Bisericii noastre au asumat prin întregul lor efort duhovnicesc, crucea lui Hristos, iar prin aceasta, crucea neamului, realități ce devin în mod concret, ecou al oglinzirii minunate a lui Dumnezeu în ființa lor.

Dintre aceste “biserici vii” ale neamului românesc vom recurge la prezentarea în linii mari a aceluia care se bucură în prezent de o recunoaștere oficială și cărora strădania actuală a Bisericii le dedică în mod eficient un efort susținut de alcătuire a slujbelor, în conformitate cu rânduiala liturgică și canonică a întregii ortodoxii.

¹⁰ Apocalipsa 21,26.

¹¹ Despre Sfântul Ștefan cel Mare, a se vedea: Teodor N. Manolache, *Ștefan cel Mare și viața religioasă în vremea sa*, în Biserica Ortodoxă Română, LXXV (1957), 5, p. 414-434; A. V. Boldur, *Biserica în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, în Biserica Ortodoxă Română, LXXXII (1964), 7-8, p. 717-729.

¹² Despre Sfântul Constantin Brâncoveanu, a se vedea: Pr. Academician Nicolae M. Popescu, *Viața și faptele domnului Țării Românești, Constantin Vodă Brâncoveanu*, Ed. Basilica, București, 2014; Sebastian Barbu-Bucur, *Tezaur muzical românesc de tradiție bizantină. Sfântul Constantin Brâncoveanu, ctitor al românilor cântărilor psaltice. Volum aniversar. 300 de ani de la martirajul său 1714-2014*, Edit. Basilica, București, 2014.

¹³ Despre Sfântul Neogoe Basrab, a se vedea: Dan Zamfirescu, *Neogoe Basarab și “Învățăturile către fiul său Teodosie”*. *Probleme controversate*, București, 1973; Radu Ștefan Vergatti, *Neogoe Basarab. Viața. Domnia. Opera*, Curtea de Argeș, 2009.

¹⁴ A se vedea *Liturghier*, Edit. I.B.M.O., București, 2012, p.55-67.

¹⁵ Despre primele acte de canonizare în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, a se vedea Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000. Biserică. Națiune. Cultură, Vol. III, Tom. I*, Edit. I.B.M.B.O.R., București, 2006, p. 320 – 338.

Sfinți români pe cărarea Cerului, prin slujbele Bisericii

Aducându-și prinosul de recunoștință, precum și propria ofrandă la Altarul Cerului, Biserica Orotodoxă Română a așezat de-a lungul timpului în buchetul său identitar aflat sub aureola harului, o serie de sfinți care confirmă originea acestui neam și care, bucurându-se astăzi de o recunoaștere oficială, materializată prin încadrarea lor în sinaxarele românești, se cuvine a fi deplin elogiați prin alcătuirea, după rânduiala liturgică ortodoxă, a tuturor slujbelor.

În acest sens, prezentul confirmă interesul, dar și preocuparea deplină a membrilor Bisericii în stabilirea și diortosirea textelor liturgice închinatelor unor sfinți ca: Sfântul Mucenic Irineu de Sirmium; Sfinții Mucenici Nicandru și Marcian; Sfântul Mucenic Dasie; Sfântul Mucenic Hermes; Sfinții Mucenici Ermil și Stratonic; Sfântul Sfințit Mucenic Efrem, episcopul Tomisului; Sfinții Mucenici Maxim, Cvintilian și Dadas; Sfântul Mucenic Lup. În acest sens, în ședința Sfântului Sinod din data de 19.06.2019¹⁶ au fost adoptate o serie de hotărâri, inclusiv cele referitoare la slujbele sfinților mai sus menționați, urmând ca acestea să fi introduse în Mineie.

Toți acești sfinți martiri daco-romani dau mărturie despre originea creștină a neamului românesc, ei înscriindu-se în pleiada oamenilor desăvârșiți care au îmbogățit prin jertfa lor, zestrea duhovnicească a poporului român, asigurând astfel, ca dovadă deplină a iubirii lor desăvârșite pentru Dumnezeu, “unitatea de destin”¹⁷ a românilor.

Acest “destin”, așa cum se vede el reliefat de filosofii români a reprezentat întotdeauna expresia de conștiință a înaintașilor noștri că existența presupune un progress continuu pe scara desăvârșirii, exclusiv prin crucea lui Hristos.

El, Fiul lui Dumnezeu a rămas în conștiința viitorilor martiri, Arhetipul iubirii și jertfei pentru dezideratul mântuirii. Se cuvine ca, evocându-le pe scurt reperatele biografice, să îi așezăm pe toți acești sfinți în conștiința activă a românilor, urmându-le de va fi nevoie, nu doar modelul de ascultare, de iubire și credință în Dumnezeul Treimic, ci și exemplul de jertfă adusă la ușa Cerului.

Așadar, despre Sfântul Mucenic Irineu de Sirmium¹⁸, în baza Martirologiilor aflăm că acest ierarh al Mitroviței actuale, căsătorit fiind - la acea vreme era permisă încă taina cununiei chiar și pentru episcopi, avea o familie din care nu lipseau copiii.

Fiind ucenic al lui Hristos într-o vreme în care păgânismul se manifesta la cote maxime, Sfântul Irineu se vede arestat din porunca guvernatorului Probus, fiind forțat ca în schimbul eliberării să aducă jertfă zeilor.

După mai multe încercări eșuate ale guvernatorului, acesta decide condamnarea la moarte a slujitorului lui Hristos, nu înainte însă ca sfântul să-și mărturisească deplina credință în Domnul, chiar și atunci când autoritățile păgâne îl șantajează, aducându-i în discuție pe copii. În fața acestor provocări, poziția sfântului rămâne fermă, afirmând că: “Am pe Dumnezeu, Căruia am învățat să mă închin din copilărie. Lui mă închin, Celui ce mă întărește și Lui îi aduc jertfă, iar zeilor făcuți

¹⁶ <http://www.mitropolia-ardealului.ro/noi-hotarari-ale-sfantului-sinod-al-bisericii-ortodoxe-romane-6/>, accesat la 27.06.2019.

¹⁷ Cf. C. Rădulescu Motru, *Scrieri politice*, Edit. Nemira, București, 1998, p. 571.

¹⁸ Data de prăznuire – 6 aprilie.

de mâini omenești nu pot să mă închin.(..) Copiii mei au același Dumnezeu pe care-L am și eu, Care poate să-i mântuie”¹⁹. Astfel, a fost tăiat cu sabia și aruncat în râul Sava, la data de 6 aprilie 304.

Alți doi sfinți mucenici daco-romani care s-au bucurat de întregirea identității lor liturgice în cadrul Bisericii Ortodoxe Române sunt Sfinții Mucenici Nicandru și Marcian²⁰ de la Durostorum.

Despre aceștia cunoaștem că erau soldați în armata romană. După un război purtat de romani împotriva perșilor în anul 298, împărații Dioclețian și Galeriu au hotărât excluderea din cadrul armatelor romane a creștinilor, pe motiv că aceștia nu luptă cu toată ființa lor pentru apărarea imperiului. În acest sens, mărturisind ei înșiși - Nicandru și Marcian faptul că sunt creștini, au fost întemnițați și forțați să se lepede de Hristos și să jertfească zeilor.

Refuzând să facă acest lucru, cei doi au suferit moarte martirică, tăindu-li-se capetele la data de 8 iunie 298²¹.

Despre Sfântul Mucenic Dasie²² știm că ar fi suferit moarte martirică la 20 noiembrie 304, în cetatea Durostorum, fiind soldat în armata romană în timpul persecuțiilor lui Dioclețian.

În acele zile, romanii sărbătoreau Saturnaliile sau zilele dedicate lui Saturn. Cu acest prilej, prin tragere la sorți era ales un soldat din cadrul armatei, care timp de treizeci de zile era îmbrăcat după fizionomia generată cinstirii zeului, timp în care își putea permite orice plăceri. Odată încheiată perioada celor 30 de zile, respectivul era ucis, fiind adus jertfă lui Saturn.

În aceste condiții, cel ales pentru a marca acest moment nu a fost altul decât Dasie, care refuzând gestul închinării la zei, a fost martirizat, nu înainte de a-și mărturisi credința, spunând în fața autorităților romane următoarele: „Eu mărturisesc că sunt creștin și nu mă supun nimănui altuia decât Unuia, curatului și veșnicului Dumnezeu - Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt, Cel în trei nume și fețe, dar de o singură ființă”²³.

Despre Sfântul Mucenic Hermes²⁴ literatura de specialitate ne livrează foarte puține informații. Cert este faptul că acesta era un creștin autentic provenit din cetatea Bononia, Vidinul actual de pe teritoriul Bulgariei, care a fost martirizat prin tăierea capului, urmare a mărturisirii credinței în Hristos.

Iubirea față de Dumnezeu s-a manifestat îndeosebi prin aceea că Hermes era unul dintre exorciștii activi ai Bisericii, în sarcina căruia, prin prisma recunoașterii acestei trepte ca făcând parte din rândul clerului inferior, revenea și citirea exorcismelor²⁵ pentru cei care se pregăteau de primirea tainei sfântului Botez.

Totodată, Hermes era acela care prin puterea rugăciunii sale, fundamentate practic pe o credință puternică și nestăvilită în Dumnezeu, citea rugăciunile pentru

¹⁹ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Sfinți daco - romani și români*, Edit. Basilica, București, 2013, p. 28.

²⁰ Data de praznuire. 8 iunie.

²¹ <https://doxologia.ro/viata-sfant/sfintii-mucenici-nicandru-marcian>, accesat la 21.06.2019.

²² Data de praznuire 20 noiembrie.

²³ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 44.

²⁴ Data de praznuire - 31 decembrie.

²⁵ Despre exorcismele baptismale, a se vedea *Molitifelnic*, Edit. I.B.M.O., București, 2013.

cei bântuiți de duhurile necurate²⁶, nu puțini fiind aceia care se vindecau în urma mijlocirilor sale înaintea Tronului Preasfinte Treimi.

Sfinții Mucenici Ermil și Stratonice²⁷ sunt doi martiri care “s-au născut în veșnicie” pe tărâmul Singidumului sau Belgradului din zilele noastre. Sfântul Ermil a făcut parte din clerul Bisericii, fiind diacon, iar Stratonice era un temnicer iubitor de Dumnezeu²⁸.

Pronia divină i-a adus împreună pe acești doi sfinți, în condițiile în care lui Ermil i s-a cerut în nenumărate rânduri, după tot atâtea reprize de chinuri, să lepede credința în Hristos. Refuzând cererea împăratului, sfântul a fost închis, loc unde Dumnezeu a rânduit să îl întâlnească pe Stratonice, creștin la rândul său, care avea să îl îngrijească pe slujitorul Domnului, urmare a suferințelor provocate de chinurile succesive la care fusese supus. Aflându-se că și temnicerul Stratonice era creștin, împăratul a hotărât în final martirizarea amândorura.

Un alt slujitor martir al Bisericii lui Hristos, provenit din perioada daco-romană este Sfântul Efreem, episcop al Tomisului²⁹.

În vechea așezare episcopală a Tomisului, acest sfânt părinte a fost trimis de către patriarhul Ermon al Ierusalimului pentru a-i păstori pe creștinii din această parte de lume.

Pătimirea sfântului Efreem a avut loc în actuala Crimee, acolo unde a fost întemnițat și forțat la rândul său să îl lepede pe Dumnezeu.

Urmare a refuzului său a sfârșit prin a i se tăia capul de către autoritățile păgâne, în anul 304.

O triadă mucenicească se vede reprezentată de către sfinții Maxim, Cvintilian și Dadas³⁰, oameni proveniți din spațiul rural al Ozoviei. Martirologiile consemnează că Maxim făcea parte din rândul clericilor inferiori, în treapta de citeț.

Fiind pârați guvernatorilor provinciei - Tavrinius și Gavinius că sunt creștini, li s-a cerut să se lepede de Hristos, cu promisiunea că vor deveni toți trei preoți la un templu păgân.

În fața acestor oferte, citețul Maxim nu a ezitat niciun moment să Îl mărturisească pe Dumnezeul Cel Adevărat, afirmând cu putere că: “Hristos este Împăratul cerurilor, Care poartă de grijă de toată făptura și ține în palmă toate câte sunt, iar noi nu ne vom închina niciodată la idoli făcuți de oameni”³¹.

După o serie întreagă de chinuri, văzând că toți cei trei frați în Hristos nu se înduplecă a-L nega pe Împăratul lor, guvernatorii decid să îi martirizeze pe mărturisitorii credinței adevărate, tăindu-le în final capetele, nu înainte însă de a-i supune și altor chinuri cu intenția de a-i determina să jertfească zeilor. Martiriul lor este înregistrat istoric la data de 28 aprilie 304.

²⁶ <https://doxologia.ro/biblioteca/vietile-sfintilor/viata-sfantului-mucenic-hermes>, accesat la data de 22.06.2019.

²⁷ Dta de prăznuire - 13 ianuarie

²⁸ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 24-25.

²⁹ Data de prăznuire - 7 martie.

³⁰ Data de prăznuire - 28 aprilie.

³¹ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p.33.

Sfântul mucenic Lup³² se înscrie și el în sinaxarele mucenicești ale Bisericii noastre ortodoxe. Despre acest vrednic propovăduitor al Adevărului revelat aflăm că a trăit în perioada domniei împăratului Aurelian. Urmare a iubirii puternice pentru Dumnezeu, acesta s-a dovedit a fi un aprig luptător împotriva păgânilor, dar și a idolilor acestora, reușind în mai multe rânduri să distrugă o serie de sactuale ale zeilor. Atrăgându-și ura închinătorilor la falși dumnezei, sfântul Lup a fost supus în mai multe rânduri unor încercări deucidere, toate sortite însă, prin pronia divină, eșecului.

Nefiind botezat și dorind a nu vedea moartea în mâinile păgânilor fără fi îmbrăcat în haina luminii lui Hristos, Lup s-a rugat lui Dumnezeu să îi rânduiască momentul în care să poată primi harul sfântului botez. Iubindu-L pe slujitorul Său, Dumnezeu a rânduit în clipa rugăciunii lui Lup o adevărată minune, vărsând apă din cer peste viitorul mucenic. Prin intermediul acestei minuni, sfântul Lup³³ a fost încredințat de primirea harului lui Dumnezeu, lăsându-se ulterior în mâna contestatarilor săi, și “îmbrățișând veșnicia”, urmare a decapitatării sale de către călăii păgâni.

În concluzie, apreciem că demersul Bisericii Ortodoxe Române de a întregi lauda liturgică îndreptată către sfinții mai sus menționați se înscrie pe o linie a fidelității nețărmurite pe care întregul cler și popor român o manifestă ca semn de prețuire față de înaintașii lor. Aceștia au dobândit prețuirea ortodoxiei românești nu doar urmare a imprimării timpului lor istoric cu iubire jertfelnică, dar mai ales, printr-o credință aleasă în Dumnezeu Tatăl și Fiul și Sfântul Duh au îmbrăcat întreaga existență a românului, ca urmaș al lor, în haina harului și a comuniunii veșnice în Împărăția Cerurilor.

Totodată, data de 19 iunie 2019 devine un important punct de reper în istoria Bisericii noastre, moment la care acești sfinți mucenici devin o mărturie vie a calității lor de “înaintemergători” întru credință ai acestui neam, confirmând prin sângele lor, chipul euharistic al creștinismului și lansându-ne tuturor un deziderat ce răzbate din întreaga lor jertfă, verbalizat cu deplină responsabilitate și dragoste părintească de către Înaltul Mitropolit Ioan al Banatului, acela de “a ne păstra credința neclintită”³⁴, de va fi nevoie, chiar cu preț de sânge.

³² Data de prăznuire - 23 august.

³³ <https://doxologia.ro/sfantul-mucenic-lup>, accesat la 23.06.2019.

³⁴ Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Ioan, *Pe cărarea Raiului*, Ed. Sophia, București, 2014, p. 315.